

Srbi.¹⁴ Brojnost podnesenih i odobrenih zahtjeva za gradnju crkava, iako bi po autorici pratila dinamiku rasta stanovništva, nije evidentan pokazatelj odnosa država – Crkva, ako se prešuti činjenica da se gradnja crkava načelno nije dopuštala u većim novim naseljima gradova, za razliku od nekih već demografski pustih ili očekivano brzo pustih krajeva gdje se dozvola za gradnju crkava dobivala bez teškoća i za nekoliko stotina vjernika. Muslimanima bi, zbog njihove brojnosti, ipak trebala posvetiti više prostora. No najveći autoričin propust je to što ne vidi uvijek da je velikosrpska ideologija u svojoj strukturi i načinima provedbe¹⁵ ravna drugim totalitarizmima. Otud bi sve ideje, stajališta, *topla nadanja* SPC-a za proširenjem granica, izmišljanje i preuveličavanje stvarnih ustaških zločina i žrtava¹⁶ trebalo navesti pravim imenom i ortodoksnim kršćanima zaračunati krivnju za njihovu varijantu fašizma. Autorica je stoga pravedno trebala gledati na odnose i ideologije, a ne brzati sa zaključkom da se veća kompromitiranost tijekom Drugog svjetskog rata mora pripisati Katoličkoj crkvi. Time bi ova odlična sinteza samo dobila na kvaliteti, premda se iz ove povećane knjige može ionako naučiti puno. Zaključno recimo da raduje što i povijest nakon 1945. kod Srba možemo držati u svemu suvremenom.

Margareta MATIJEVIĆ

Radule KNEŽEVIĆ, Slaven RAVLIĆ, *Hrvatska politologija 1962.-2002.*, Fakultet političkih znanosti, Biblioteke Politička misao, Zagreb 2002., 490. str.

Može li se politologija smatrati starom ili mladom znanostu? Sustavnim mišljenjem o politici bavili su se još stari Grci. Korijene politologije moguće je naći već u Aristotelovoj *Politici*, ali do institucionaliziranja politologije dolazi tek u 20. stoljeću. Tada ona postaje temeljna, samostalna znanost o politici kao i dio visokoškolske nastave (11). Prema autorima uvodne studije, Kneževiću i Ravliću, razlog osnivanja i uspostavljanja politologije kao samostalne znanosti u 20. stoljeću je bila uspostava triju bitnih komponenti moderne države i političkog života: 1. pluralizma, 2. izbora, 3. političkih stanaka.

Autori ističu kako su razvoju moderne politologije prethodila tri "toka" koja su se ispreplela i stvorila novu znanstvenu disciplinu u trenutku kada su političko predstavništvo, pluralistička demokracija, izbori i političke stranke postali znanstveno zanimljivi, točnije u 20. stoljeću. (12)

Prvi od triju spomenutih tokova počinje još u antičkog Grčkoj Aristotelovom *Politikom*. Iz nje se razvija jedna od središnjih disciplina suvremene politologije, politička teorija. U prvome toku politologija je u osnovi bila filozofsko razmatranje političke zajednice i političkih institucija tj. filozofija politike (12). Drugi tok je vezan

¹⁴ Usp. Dimitrije VITKOVIĆ, *Srpska pravoslavna crkvena općina i škola u Zagrebu*, Zagreb, 1985. Među priložima ove knjige u popisu naroda u općini tek se na devetom popisu 1821. pravi razlika između Srba, Grka, Makedo-Grka, vlaha ili cincara. (119.) Također u molbi za odobrenjem korištenja stare crkve sv. Margarete od deset potpisnika pet je na grčkom jeziku i pismu, tri na latinici i dva na ćirilici. (13.)

¹⁵ *Zbornik dokumenata i podataka o narodnooslobodilačkom ratu naroda Jugoslavije, Dokumenti četničkog pokreta Draže Mihailovića*, tom XIV; knjige 1-4., Beograd 1981.-1985.

¹⁶ SPC službeno ni danas ne odustaje od proslave 700 000 svetaca.

uz razvoj državnopravnih znanosti u 18. stoljeću, u kojima je država bila temeljni predmet pravnog razmatranja. Iz državnopravnih znanosti razvile su se, uz moderno upravno i ustavno pravo i međunarodno javno pravo, dvije temeljne discipline političkih znanosti, politički sustavi i međunarodni odnosi. Treći tok se javlja u 19. stoljeću razvojem sociologije. Začetnici sociologije, Comte, Weber i dr., su u sklopu istraživanja socijalnih aktera, klasa, socijalne strukture i dinamike istraživali političke fenomene.

Razvoj hrvatske politologije se uklapa u taj opći model. Već prije je rečeno da je uspostavljanje i institucionaliziranje politologije odraz demokratizacije i pluralizacije društva, međutim u zemljama s totalitarnim režimom ovaj isti proces označava popuštanje, pa čak i slom totalitarizma. U zapadnim demokracijama politologija je institucionalizirana ubrzo nakon Drugog svjetskog rata. Hrvatska je tada u sastavu komunističke Jugoslavije, na takvu znanstvenu instituciju trebala čekati sve do 1962. godine kada je osnovan Fakultet političkih znanosti u Zagrebu.

Prošle 2002. godine Fakultet političkih znanosti je proslavio četrdesetu obljetnicu svoga postojanja. U sklopu te obljetnice objavljen je i zbornik *Hrvatska politologija 1962.-2002.*, čiji su urednici i autori uvodne studije *Hrvatska politologija 1962.-2002.: preteče, razvoja razdoblja i rezultati*, Radule Knežević i Slaven Ravlić.

Kao što se iz predgovora i sadržaja knjige može saznati, zbornik radova sadržava uvodnu raspravu i 24 rada nastavnika Fakulteta političkih znanosti koji su bili objavljeni u razdoblju od 1964. do 2001. godine. Radovi su razvrstani u pet tematskih cjelina: 1. Metodologija: disciplina i metode, 2. Politička teorija, 3. Politički sustav i političke institucije, 4. Politički procesi i političko ponašanje i 5. Komparativna politika i međunarodni odnosi. Urednici navode kako su kriteriji po kojemu su birani radovi bili: 1. važnost rada, 2. cjelovitost rada, 3. značaj autora, 4. ravnomjerna pokrivenost bitnih politoloških područja i disciplina i 5. zastupljenost svih razdoblja razvoja politologije (8).

Po riječima samih urednika cilj zbornika nije bio pokazati razvoj hrvatske politologije danas, već dati pregled razvoja hrvatske politologije u posljednjih četrdeset godina. Svoj cilj autori su pokušali ostvariti na dva načina. Prvo, uvodnom povijesno narativnom studijom u kojoj se daje pregled razvoja hrvatske politologije i drugo, s pomoću 24 izabrana rada.

Nakon Drugog svjetskog rata i uspostave komunističke vladavine u Hrvatskoj, pa sve do raskida s Informbiroom 1948. godine proučavanje političkih pojava bilo je u potpunosti podređeno socijalističkoj ideologiji. Znanstvena osnova socijalističke ideologije bio je historijski materijalizam na kojem se temeljila i opća teorija društva. Nakon 1948. godine dolazi do postupnog odmaka od dijalektičkog materijalizma te uspostave radničkog i društvenog samoupravljanja koji je trebao biti posljednji od koraka prema ukidanju države. Autori smatraju da uspostava samoupravnog socijalizma i proces deetatizacije države, te promjene u Ustavu SFRJ 1963. godine dovode do liberalizacije društva, "oslobođanja društvenih institucija od čvrste partijske-državne kontrole te povećanje njihove relativne autonomije i društvene važnosti".(16)

Od uspostave komunističkog sustava, vlast je veliku pažnju posvećivala školovanju partijskih kadrova u posebnim političkim školama, "u kojima su se stjecala ideološka znanja". (16) Međutim, u drugoj polovici 1950-ih dolazi do spoznaje da je partijskim i državnim kadrovima potrebna bolja akademska naobrazba iz društvenih znanosti. Stoga se počinju osnivati i otvarati razni instituti i visoke škole za društvene i političke znanosti. Nedugo zatim 1962. godine dolazi do osnivanja Fakulteta političkih zna-

nosti (FPZ-a), prve sveučilišne politološke ustanove u bivšim socijalističkim zemljama. U razvoju hrvatske politologije, kao što se može doznati iz same uvodne studije, postojala su tri razdoblja njezina razvoja: prvo, formativno razdoblje, traje od osnutka FPZ-a 1964. do 1974. godine; drugo, razdoblje konstitucije politologije kao empirijske društvene znanosti, traje od 1975. do 1989. godine; treće, razdoblje demokratske rekonstrukcije i afirmacije, traje od 1990. do danas. Osnivanjem FPZ-a u Zagrebu počinje i prvo od triju razdoblja razvoja političkih znanosti u Hrvatskoj.

Prvo, formativno razdoblje hrvatske politologije je bilo obilježeno oblikovanjem politologije kao nove znanstvene discipline, određivanjem njezina specifičnog područja i znanstvene metodologije, te formiranjem dviju ključnih politoloških disciplina, političke teorije tj. političke filozofije i povijesti političkih ideja i međunarodnih odnosa. U ovom razdoblju se uvodi empirijska metodologija i provode empirijska istraživanja. Autori naglašavaju kako je hrvatska politologija, u svojoj početnoj fazi razvoja, bila više teorijsko-kritična, a manje istraživačko-analitička. Njezino usmjerenje je odredila filozofija koja je, uz pravne znanosti, bila dominantna. Osnovni teoretski okvir činio je marksizam kojeg su vodeći politolozi tog vremena pokušali reinterpretirati.

Prijelaz iz prvog u drugo razdoblje konstituiranja empirijske politologije, prema autorima, čini ponajprije donošenje ustava SFRJ i SRH 1974. godine, a zatim i tri knjige od kojih je *Socijalna struktura i politički stavovi* Ivana Šibera nagovijestila dominantan smjer razvoja politologije u drugom razdoblju. Drugo razdoblje razvoja politologije je obilježeno državnom represijom i reideologizacijom koja je uslijedila nakon hrvatskog proljeća. Tada dolazi i do otvaranja političke škole "Josip Broz Tito" u Kumrovcu. S druge strane autori navode kako se u drugom razdoblju konstituira i razvija empirijska politologija te da dolazi do široke istraživačke djelatnosti, afirmacije nekih središnjih politoloških disciplina i pokretanja novih disciplina i poddisciplina npr. komunikologije, političkog ponašanja, znanosti o upravljanju. Politologija se oblikuje i kao struka, te počinje pratiti i svjetske trendove. Dolazi do kritičke recepcije modernih američkih i europskih teorijskih modela te preispitivanja tradicionalnih modela i pojmova. U ovom razdoblju stasaju prve generacije diplomiranih politologa koji ulaze u znanstveni i nastavni proces na FPZ-u te time dodatno učvršćuju politologiju kako samostalnu znanost.

Početak trećeg razdoblja demokratske tranzicije i afirmacije politologije označavaju raspad komunističke vladavine i jednostranačja, te prvi višestranački izbori u Hrvatskoj. Međutim, već sredinom 1980-ih godina dolazi do teorijskog i metodologijskog moderniziranja politologije. Moderniziranje "se očitivalo ideologijskim neutraliziranjem i teorijskim pluraliziranjem, te strožim znanstvenim i strukovnim profiliranjem [...]". (34) U ovom razdoblju do kraja su razvijene temeljne politološke discipline, te su pokrenute i neke nove. Proces profesionalizacije politologije dovršen je tijekom 1990-tih godina.

Ovo je bio kratki prikaz razvoja hrvatske politologije iz uvodne studije zbornika *Hrvatska politologija 1962.-2002.* Autori/urednici su zbornikom radova i samom uvodnom studijom ispunili svoj cilj, te su dali zanimljiv pregled razvoja hrvatske politologije i FPZ-a u posljednjih 40 godina. Smatram da će ova knjiga biti zanimljiva svima onima koji žele saznati nešto više o razvoju ove znanosti u Hrvatskoj. U tome im od velike pomoći može biti i obilna bibliografija na kraju uvodne studije, te sami radovi uvršteni u ovaj zbornik, koji zajedno daju cjelovitu sliku razvoja hrvatske politologije.

Dunja BONACCI SKENDEROVIĆ